

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

DOI: 10.22067/social.2022.75581.1146

مقاله پژوهشی

تأثیر همدلی قومی- فرهنگی بر قلدری سایبری، نقش تعدیلگر ویژگی‌های شخصیتی در دختران متوسطه دوم شهر اصفهان

مریم طلایی (کارشناسی ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مبارکه، اصفهان، ایران)

maryam1481.talaei@gmail.com

سعید شریفی (استادیار و عضو هیئت‌علمی گروه مدیریت فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان(خوراسگان)،

اصفهان، ایران، نویسنده مسئول)

sa.sharifi@khuisf.ac.ir

مریم کدخدایی (استادیار و عضو هیئت‌علمی گروه روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مبارکه، اصفهان، ایران)

mkadkhodaie@gmail.com

چکیده

با توجه به اقبال روزافزون از شبکه‌های اجتماعی از سوی نوجوانان و رشد فزاینده تنوع فرهنگی و به تبع آن توسعه همدلی قومی و فرهنگی در سپهر سایبر، چالش‌های رفتاری مثل قلدری می‌تواند در این فضا نیز توسعه یابد. اینکه تا چه اندازه قلدری تابعی از صفات شخصیتی است یا تحت‌تأثیر فضای همدلانه قرار می‌گیرد، محل تأمل است؛ بر این اساس، پژوهش حاضر به بررسی تأثیر همدلی قومی فرهنگی بر قلدری سایبری با نقش تعدیل‌گر ویژگی‌های شخصیتی در بین نوجوانان پرداخته است. روش پژوهش حاضر همبستگی است. همه دانش‌آموزان دختر متوسطه دوم اصفهان در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹ جامعه آماری این پژوهش را تشکیل دادند که ۳۸۰ نفر از طریق فرمول جامعه نامعلوم کوکران و نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند. اطلاعات از طریق پرسشنامه استاندارد همدلی قومی فرهنگی وانگ و همکاران (۲۰۰۳)، پرسشنامه قلدری سایبری مینه‌سینی، نوستینی و کالوسی (۲۰۱۱) و پرسشنامه فرم کوتاه صفات پنج‌گانه شخصیتی

مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، بهار ۱۴۰۱، صص ۱۹۱-۲۱۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۹ تاریخ تصویب: ۱۴۰۱/۰۴/۱۵

(NEO) مک کری و کاستا (۱۹۸۵) گردآوری شد. اعتبار داده‌ها از طریق روایی صوری و محتوایی و ضریب آلفا برآورد و تجزیه تحلیل در سطح استنباطی با استفاده از مدل معادلات ساختاری از طریق نرم‌افزار AMOS انجام شد. نتایج تحلیل‌ها نشان داد که همدلی قومی فرهنگی قلدری سایبری را کاهش می‌دهد. روان‌نژندی و برون‌گرایی باعث افزایش قلدری سایبری می‌شوند؛ درحالی‌که سایر ویژگی‌ها همچون انعطاف‌پذیری، باوجدان بودن و دلپذیر بودن همچنان تأثیر منفی دارند. به‌طورکلی، همدلی قومی-فرهنگی تأثیر بیشتری بر کاهش قلدری دارد، اما این تأثیر با نقش تعدیل‌کننده صفات شخصیتی کمتر می‌شود.

کلیدواژه‌ها: همدلی قومی-فرهنگی، قلدری سایبری، ویژگی‌های شخصیت.

۱. مقدمه

نمی‌توان انکار کرد که در سال‌های اخیر جامعه مدرن به‌ویژه به‌طور فزاینده‌ای دیجیتالی شده است و در آینده نیز این شدت افزایش خواهد یافت (هاندونو، لاهیم و سیتیچای^۱، ۲۰۱۹)؛ از این‌رو میزان استقبال نسل‌های آینده درباره استفاده از این بستر بیشتر خواهد شد و به نسبت رشد استفاده می‌توان انتظار افزایش آسیب‌های آن را نیز داشت. در طول تاریخ نمونه‌های بسیاری از فناوری‌هایی وجود دارد که در ابتدا با هدف رفاه هر چه بیشتر جوامع بشری به وجود آمده‌اند، اما با گذشت زمان پیامدهای منفی و پیش‌بینی نشده آن‌ها آشکار شده است (کرولی و هیر^۲، ۲۰۱۵). یکی از این فناوری‌ها، اینترنت است. پژوهشگران معتقدند که اتصال به درگاه اینترنت کاربران را قادر می‌سازد تا نیازهایی مانند «یادگیری، توانایی فردی، ایمنی و روابط انسانی» و نیازهای اساسی آنان را برآورده کنند، اما گسترش فناوری علاوه‌بر فوایدی که برای کاربران دارند، معایبی نیز دارد که پس از گذشت مدت‌زمانی با انجام برخی پژوهش‌ها آشکار می‌شود (چیو، پن و لین^۳، ۲۰۱۸).

1. Handono, Laeheem & Sittichai
2. Crowley & Heyer
3. Chiu, Pan & Lin

همان‌طور که رادول^۱ (۲۰۱۲) اشاره می‌کند، خطرات جدیدی برای ایمنی جسمی، عاطفی و فرهنگی افراد به‌ویژه جذب سریع فناوری‌های تلفن همراه وجود دارد. افزایش مسائل ایمنی سایبری سبب شده است مسائلی از جمله قرار گرفتن در معرض خشونت نژادپرستانه، سرقت هویت و تصاحب دانش فرهنگی، مهم قلمداد شوند. شواهد دیگری نیز وجود دارد که مانند بسیاری از گروه‌های اقلیت، افراد بومی به‌طور نامتناسبی تحت تأثیر قلدری سایبری قرار می‌گیرند (کوالکسی، لیمبر و مک‌کورد^۲، ۲۰۱۴).

امروزه قلدری سایبری در عین آنکه به امری معمول تبدیل شده است، برای جامعه نگرانی اساسی است. شواهد نشان می‌دهد که طی دو دهه گذشته، تعداد نوجوانانی که از طریق اینترنت ارتباط برقرار می‌کنند، افزایش یافته و خطر ابتلا به قلدری اینترنتی به‌مراتب بیشتر شده است (صفریا، ۲۰۱۶). صرف‌نظر از این واقعیت، قلدری سایبری همان رفتار تهاجمی معمولی است که در روابط بین‌فردی در جامعه مدرن امروزی نیز مشاهده می‌شود؛ از این رو کنترل نشدن آن می‌تواند از حیث اجتماعی نیز مسئله اجتماعی تلقی شود.

در این راستا قلدری سایبری به‌عنوان مسئله‌ای جهانی، در حیطه سلامت اجتماعی نیز مطرح است که امروزه توجه بسیاری را در حیطه‌های جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و به‌خصوص جرم‌شناسی در جهان به خود اختصاص داده است (سیدزاده‌ثانی و فرهادی‌الاشتی، ۱۳۹۸). به‌علاوه، پژوهشگران اثرات کوتاه‌مدت و بلندمدت بسیاری برای دانش‌آموزان قلدر، قربانی و سایر دانش‌آموزان شاهد قلدری بیان کردند. احتمال درگیری در مسائل قانونی و بروز رفتار مجرمانه در آینده و در افراد قلدر فراوانی زیاده‌ای دارد (پلگ اورن، کاردناس، کافورد و گالیا^۳، ۲۰۱۲). از دیدگاه آموزشی، فرض بنیادین این پژوهش نیز همین است که با اتکا به پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه روان‌شناسی تربیتی، آموزش مهارت‌های همدلی

1. Radoll

2. Kowalski, Limber & McCord

3. Peleg-Oren, Cardenas, Comerford & Galea

می‌تواند ابزاری مهم برای کاهش قلدری اینترنتی باشد (استیفگن، کنیگ، فتش و ملزر^۱، ۲۰۱۱). وضعیت اجتماعی و روابط دانش‌آموز و معلم نقش غالب در اجتماعی شدن دوره نوجوانی، هم به صورت آنلاین و هم به صورت آفلاین دارند (هندوجا و پچین^۲، ۲۰۱۳؛ لونگوباردی، آیوتی، جانگرد و ستانی^۳، ۲۰۱۸). این موضوع اهمیت تماشاگران را به عنوان اثر اجتماعی قدرتمند در ایجاد مدل‌های رفتاری مثبت ضد قلدری، با پاسخ‌هایی مانند مداخله در قلدری سایبری برجسته می‌کند (باستیناس^۴ و همکاران، ۲۰۱۵). به دلیل روش‌های مختلف روش‌شناختی (برای مثال، فرمول‌بندی سؤالات، بازه‌های زمانی مرجع یا معیارهای قطع)، دامنه سنی یا تفاوت‌های فرهنگی میزان شیوع قلدری سایبری مانند موارد سوء استفاده سایبری و جرم سایبری متفاوت است (کوک، ویلیامز، گورا و کیم^۵، ۲۰۱۰).

قلدری اینترنتی با مسائل روان‌شناختی درخور توجهی در جوانان مانند افسردگی، پریشانی عاطفی، عزت‌نفس پایین و پیشرفت تحصیلی ضعیف همراه است. این مسئله همچنین مشکلی فزاینده در محیط‌های آموزشی تلقی می‌شود و سلامت روان، ایمنی و رفاه فراگیران را در معرض خطر قرار می‌دهد (سلیک، آتاک و ارگوزن^۶، ۲۰۱۲). پژوهش‌ها نشان می‌دهد که قربانی قلدری اینترنتی در مدارس با افزایش رفتار ضعیف دانش‌آموز و کاهش ارزش تحصیلات همراه است (پاتون، ولی و هونگ^۷، ۲۰۱۲). برخی از بررسی‌های سیستماتیک مطالعات مربوط به قلدری اینترنتی در نوجوانان که در کشورهای مختلف جهان انجام شده است، تخمین می‌زنند که میزان درگیری به عنوان متجاوز، قربانی یا متجاوز-قربانی بین ۲۰ تا ۵۷ درصد است (ادریس^۸، ۲۰۱۵).

1. Steffgen, König, Pfetsch & Melzer
2. Hinduja & Patchin
3. Longobardi, Iotti, Jungert & Settanni
4. Bastiaensens
5. Cook, Williams, Guerra & Kim
6. Celik, Atak & Erguzen
7. Patton, Woolley & Hong
8. Udris

همان‌طور که کریستی^۱ (۲۰۰۵) استدلال می‌کند، هر جا مردم بومی رایانه‌های خود را داشته باشند، از آن به‌عنوان شیئی دیجیتال در زمینه مسائل قومی و فرهنگی خودشان استفاده می‌کنند و به‌طور مستقیم دانش و ارزش‌های فرهنگی قومی را به‌ویژه با رویکرد اشتراک‌گذاری نشر اطلاعات قومی و فرهنگی انجام می‌دهند. این اشکال خاص روابط اجتماعی از نظر فرهنگی پیامدهای گسترده‌ای برای قلدری سایبری دارد: نخست آنکه دانش و شیوه‌های فرهنگی به‌طور مستقیم نحوه استفاده از فناوری‌های دیجیتالی را اطلاع می‌دهند و هرگونه نقد آن موجب واکنش‌های قومی دیگران خواهد شد؛ دوم اینکه فناوری‌های نوین ارتباطی می‌توانند موجب تغییر شیوه‌های ارتباطی و اجتماعی سنتی شوند و از این حیث قلدری سایبری می‌تواند به قلدری در عرصه اجتماعی منجر شود. اهمیت این استدلال تا جایی است که برخی همچون یونکاپورتا و هولکوم جیمز (۲۰۱۸) تلاش کردند جنبه‌های جدیدی از قوم‌مداری و خودایمنی سایبری را در بین بومیان بررسی کنند. آن‌ها دریافتند که مفهوم خاص حریم خصوصی بین اقلیت‌های فرهنگی اغلب با رفتار همان افراد در جمعیت‌های دیگر متفاوت است.

با توجه به اینکه قلدری اینترنتی پدیده‌ای نسبتاً تازه است، لازم است خصوصیات روانی-اجتماعی و عاطفی افراد درگیر روشن شود. به‌علاوه، اگرچه استفاده از اینترنت در نوجوانان کاملاً عمومی است، هنوز بر نقاط ضعف ناشی از این قلدری‌های سایبری تأکید نشده است. همچنین برخی از پژوهش‌ها به تأثیر صفات شخصیتی بر قلدری سایبری اشاره کرده‌اند (رودریگز، سولرا و کالمسترا^۲، ۲۰۱۹؛ سلیک و همکاران، ۲۰۱۲؛ فستی و کاندات^۳، ۲۰۱۳)؛ درحالی‌که نمی‌توان تأثیرات همدلانه فرهنگی را به‌واسطه ارتباطات بین‌فرهنگی نادیده انگاشت. برخی از صفات ذاتی مثل شخصیت و حتی رفتارهای انحرافی که جنبه یادگیرندگی دارند، در این موقعیت سنی نقش‌آفرینی می‌کنند، اما پژوهش‌ها به‌ویژه در ایران به روابط

1. Christie

2. Rodríguez-Hidalgo, Solera & Calmaestra

3. Festl & Quandt

هم‌زمانی آن توجه نکرده‌اند. به‌طور خاص، نوجوانان مبتلا به فقر همدلی اغلب درگیر قلدری سایبری می‌شوند. در مقابل قلدری چهره به چهره، مجرمان مزاحمت اینترنتی نمی‌توانند واکنش پریشانی قربانی را ببینند؛ زیرا در متن بی‌هویتی رخ می‌دهد؛ ازاین‌رو هم صفات شخصیتی و هم همدلی می‌توانند هم‌زمان در کنترل یا تقویت آن تأثیرگذار باشند؛ بنابراین هدف پژوهش حاضر پاسخ به این سؤال است که تا چه میزان همدلی قومی-فرهنگی با تعدیلگری صفات شخصیتی بر قلدری سایبری تأثیر دارد؟

۲. مبانی نظری تحقیق

۲.۱. پیشینه تحقیق

استرومر و گرادینگر^۱ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «آزار و اذیت سایبری و قربانی شدن سایبری به‌عنوان خطرات آنلاین برای کودکان و نوجوانان» نشان دادند که کودکان و نوجوانان توانایی محدودی برای اعمال تعریف استاندارد قلدری و قلدری سایبری محققان در سناریوهای زندگی واقعی دارند. یافته‌ها همچنین نشان داد که توانایی‌های آن‌ها به‌طور درخور توجهی بسته به سن آن‌ها متفاوت است، اما نه براساس جنسیت. دختران سناریوهای سنتی و سایبری را جدی‌تر از پسران می‌دانستند و سطح جدیت درک‌شده نیز براساس سن آن‌ها به‌طور درخور توجهی متفاوت بود. سانتره^۲ (۲۰۲۲) در پژوهشی با عنوان «قلدری سایبری در نوجوان» نشان داد که آزار و اذیت سایبری نگرانی جهانی برای سلامت عمومی است که بر نوجوانان تأثیر می‌گذارد. افزایش استفاده از ابزارهای الکترونیکی و اینترنت با افزایش آزار و اذیت سایبری مرتبط است. استفاده روزافزون از اینترنت، همراه با پیامدهای منفی آزار و اذیت سایبری بر نوجوانان، مطالعه آزار اینترنتی را ایجاب کرده است. صفریا و سویونو^۳ (۲۰۲۰) در پژوهشی درباره بررسی نقش روابط والدین و کودک، جو مدرسه،

1. Strohmeier & Gradinger

2. Santre

3. Safaria & Suyono

خوشبختی و همدلی برای پیش بینی رفتار مزاحمت اینترنتی نوجوانان اندونزیایی، از دانش‌آموزان سه مدرسه ۱۱۲ دانش‌آموز دوره متوسطه اول تا متوسطه را بررسی کردند. این مطالعه نشان می‌دهد که جو مدرسه، رابطه والدین و کودک و همدلی نقش مهمی دارند که قلدری اینترنتی را کنترل می‌کنند. ناسانترا، سوگیهارتو و مولاورمن^۱ (۲۰۲۰) در پژوهشی با هدف تحلیل تأثیر همدلی در قلدری اینترنتی با واسطه گسیختگی اخلاقی در بین ۳۱۰ دانشجوی دانشگاه نشان داد، همدلی می‌تواند قلدری اینترنتی و از بین رفتن اخلاق منفی را پیش‌بینی کند. یوان لیو و آن (۲۰۲۰) در پژوهشی با هدف بررسی نقش همدلی و راه‌های ارتباط قلدری اینترنتی در بزرگسالان ماکیاولیسم و رفتار پرخاشگرانه در نوجوانان چینی، حدود ۸۷۹ دانش‌آموز دبیرستانی چینی را بررسی کردند. نتایج نشان داد که همدلی تاحدی واسطه رابطه بین ماکیاولیسم، ذهن آگاهی و قلدری اینترنتی است.

مارین لوپز، زیچ، ارتگا-مونکز و لیورنت^۲ (۲۰۲۰) پژوهشی را با هدف تحلیل روابط بین قلدری اینترنتی، همدلی آنلاین و از بین بردن اخلاق از طریق فناوری، در بین ۱۰۳۳ دانش‌آموز در مدارس دولتی و خصوصی جنوب اسپانیا انجام دادند. نتایج نشان داد که از بین رفتن روابط اخلاقی از طریق فناوری به قلدری اینترنتی مربوط می‌شود، به‌ویژه در نقش مزاحمت اینترنتی و قربانی فضای مجازی. به زعم آن‌ها به نظر نمی‌رسد که نقش همدلی آنلاین با قلدری اینترنتی ارتباط چندانی روشن داشته باشد. مارتینز و همکاران (۲۰۲۰) پژوهشی را با هدف بررسی نرخ شیوع قلدری اینترنتی در نوجوانان و رابطه با عزت‌نفس، همدلی و مهارت‌های اجتماعی از مناطق محروم در بین ۶۰۷ دانش‌آموز از منطقه لورتو (آمازونوی پرو) انجام دادند. نتایج نشان داد که قلدری و قلدری اینترنتی در میان نوجوانان در آمازونیا شیوع داشت. عزت‌نفس پایین و همدلی احساسی بالا، پیش‌بینی‌کننده بزه‌دیدگی قلدری بود. قلدر بودن به قدرت ابراز وجود ارتباط داشت. قربانی قلدری بودن به عزت‌نفس

1. Nusantara, Sugiharto & Mulawarman

2. Marin-Lopez, Zych, Ortega-Ruiz, Monks & Llorent

پایین و ابراز وجود کم مربوط بود. بزهکاران سایبری همدلی شناختی بیشتری را نشان دادند. قلدری سایبری در مقایسه با نوجوانان غیردرگیر همدلی عاطفی بیشتری را نشان داد. عزت نفس پایین و همدلی احساسی بالاتر مربوط به مزاحمت اینترنتی / قربانی بودن بود.

کالمسترا و همکاران (۲۰۲۰) پژوهشی با عنوان «قلدری اینترنتی در نوجوانان اکوادور و اسپانیا: شیوع و تفاوت در جنسیت، تحصیل و پیشینه فرهنگی-قومی» انجام دادند. ۳۳۳۰۳ نوجوان با فرهنگ‌های متنوع در این مطالعه شرکت کردند (اکوادور = ۱۰۹۱۸؛ اسپانیا = ۲۲۳۸۵). نتایج نشان داد که در اکوادور از هر چهار نفر یک نفر و در اسپانیا از هر پنج نوجوان یک نفر درگیر قلدری اینترنتی بود. تفاوت درخور توجهی در جنسیت و نقش درگیری در هر دو کشور مشاهده شد. در اکوادور، هیچ تفاوتی بین گروه‌های مختلف قومی-فرهنگی از نظر نقش دخالت در قلدری اینترنتی مشاهده نشد؛ با این حال، در اسپانیا این اختلافات وجود داشت. زیچ، بالدري، فرینگتو و لیورنت^۱ (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان «آیا کودکان درگیر در قلدری اینترنتی همدلی کم دارند؟ یک مرور سیستماتیک و فراتحلیل تحقیق در مورد همدلی در مقابل نقشهای مختلف قلدری اینترنتی» در بین ۲۵ مطالعه انجام دادند. نتایج نشان داد که ارتکاب مزاحمت سایبری مربوط به همدلی کم ($OR = ۱,۵$) بود و این رابطه پس از کنترل متغیرهای همبستگی ($OR = ۱,۳$) نیز برقرار بود، اما مجرم‌سازی سایبری ارتباط معناداری با همدلی نداشت ($OR = ۰,۹۴$). برخی نشانه‌ها وجود داشت که بزهکاران اینترنتی می‌توانند از همدلی عاطفی زیادی برخوردار باشند ($OR = ۰,۸۳$)، اما برای روشن شدن این رابطه انجام تحقیقات بیشتری لازم است. همچنین نتایج، جداگانه برای رابطه بین همدلی عاطفی و شناختی و نقش‌های مختلف مزاحمت اینترنتی ارائه شد. گراف، یاناگیدا و اسپیل^۲ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان «تفاوت نقش همدلی در پیشگیری و ترویج قلدری سنتی و سایبری» در بین ۵۲۱ دانش‌آموز نشان دادند، همدلی عاطفی به هیچ‌یک از دو

1. Zych, Baldry, Farrington & Llorent
2. Graf, Yanagida & Spiel

قلدری ارتباط نداشت. خرده مؤلفه‌های همدلی شناختی ارتباط مثبت و منفی با قلدری (سایبر) را نشان داد. در خرده مؤلفه‌های فرعی همدلی عاطفی، روابط متفاوتی با قلدری سنتی و سایبر وجود داشت. بالاکریشنن و فرناندز^۱ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «عزت نفس، همدلی و تأثیرات آن‌ها در قلدری اینترنتی در بزرگسالان جوان» انجام دادند. در این مطالعه از نظرسنجی‌های خودگردان برای جمع‌آوری داده‌ها از نمونه‌ای بزرگ از ۱۲۶۳ بزرگسال جوان، عمدتاً دانشجویان دانشگاه در مالزی استفاده شد (میانگین = ۲۰,۹ ساله، انحراف معیار = ۱,۲۲). نتایج نشان داد که رگسیون‌های لجستیکی دودویی هیچ تأثیر مهمی بر عزت نفس و همدلی شرکت‌کنندگان، صرف‌نظر از نقش آن‌ها نشان نداد؛ باین‌حال، مشخص شد که عزت نفس با احساس عصبانیت قربانیان و گزارش یک حادثه مزاحمت اینترنتی رابطه معناداری داشت. درباره افرادی که در کنار تماشاگران بودند، عزت نفس همچنین با احساس عصبانیت، غمگینی، ترحم قربانی و دفاع از قربانیان رابطه معناداری داشت. همدلی با هیچ‌یک از اعمال و پاسخ‌های عاطفی افراد قلدر، قربانی و نظاره‌گر رابطه معناداری نداشت. بارلینسکا و همکاران (۲۰۱۸) پژوهشی با هدف پاسخ به سؤال آیا القای همدلی عاطفی (به اشتراک گذاشتن احساسات) و همدلی شناختی (برداشت ذهنی) می‌تواند مداخله‌کنندگان آنلاین نوجوان را در موارد مزاحمت اینترنتی تحریک کند یا خیر، انجام دادند. نتایج نشان داد که فقط فعال‌سازی همدلی شناختی احتمال مداخله در رفتار تماشاگران را افزایش می‌دهد؛ این در حالی است که القای همدلی عاطفی، تجربه قبلی سوءاستفاده سایبری، مجرم‌سازی سایبری و جنسیت بر مشارکت در رفتار تماشاچی اجتماعی تأثیرگذار نبود. رایت، واکس و هارپر^۲ (۲۰۱۸) در پژوهشی با عنوان «نقش تعدیلگر همدلی در ارتباط طولی بین شاهد قلدری اینترنتی» نشان داد که همدلی می‌تواند بر عواقب منفی مرتبط با تماشاگر قلدری اینترنتی تأثیر بگذارد. این مطالعه بر بررسی ارتباط طولی بین تماشاگر افسردگی مزاحمت

1. Balakrishnan & Fernandez
2. Wright, Wachs & Harper

اینترنیتی و اضطراب و نقش تعدیل‌کننده همدلی در رابطه بین تماشاگر قلدری اینترنتی و افسردگی و اضطراب بعدی متمرکز بود. نتایج نشان داد که ارتباط مثبت بین تماشاگران زورگویی اینترنتی و افسردگی و اضطراب وجود دارد. فتش (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «مهارت‌های همدلی و قلدری اینترنتی: رابطه اقدامات مختلف همدلی با قلدری اینترنتی در مقایسه با قلدری آفلاین» در میان بزرگسالان جوان در بین ۳۹۶ نوجوان از سنگاپور با سن از ۱۲ تا ۱۸ نشان داد، در همدلی عاطفی کم، دختران و پسران که همدلی شناختی پایینی دارند نیز از قلدری اینترنتی امتیازات بیشتری نسبت به افرادی که همدلی شناختی بالایی دارند، برخوردار بودند. این الگوی نتایج به‌طور مشابه برای پسران با همدلی عاطفی بالا یافت شد؛ با این حال، برای دختران، همدلی شناختی بالا یا پایین به سطوح مشابه قلدری اینترنتی منجر شده است. انگ و سه^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «نقش باورهای هنجاری درباره پرخاشگری در رابطه همدلی و قلدری اینترنتی» در یک نمونه ۳۹۶ از نوجوانان مدارس از سنگاپور (سن از ۱۲ تا ۱۸ سال) نشان دادند، هر دو نوع همدلی با قلدری اینترنتی ارتباط منفی داشتند و همدلی عاطفی با قلدری اینترنتی ارتباط قوی‌تری داشت. آن‌ها نشان دادند، باورهای هنجاری درباره پرخاشگری یک میانجی و تعدیل‌کننده جزئی در مسیر همدلی-باورها-قلدری اینترنتی است، اما باورهای هنجاری درباره پرخاشگری نه یک واسطه است و نه تعدیل‌کننده در مسیر همدلی شناختی-اعتقادات-قلدری اینترنتی. باورهای هنجاری درباره پرخاشگری به‌عنوان مکانیزمی عمل می‌کند که تا حدی برای رابطه بین همدلی عاطفی و قلدری اینترنتی محسوب می‌شود. علاوه بر این، رابطه بین همدلی عاطفی و قلدری اینترنتی برای کسانی که دارای سطح بالاتری از باورهای هنجاری پرخاشگری بودند، قوی‌تر بود. در مجموع، همراه با سایر مطالعات، این تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط قوی‌تری بین همدلی کم (به‌ویژه همدلی کم عاطفی) و قلدری، اعم از قلدری سنتی یا مزاحمت اینترنتی در نوجوانان، وجود دارد.

رحمتی و سیفی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان «شیوع‌شناسی و بررسی عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده مزاحمت سایبری با رویکرد تحولی: یک مطالعه مروری روایتی» با رویکردی تحولی به مزاحمت سایبری، میزان شیوع و عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده آن پرداختند. در مطالعه آن‌ها که به روش متن‌پژوهی انجام شد، مقاله‌هایی در زمینه مزاحمت سایبری از سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۲۰ در پایگاه‌های اطلاعاتی استخراج شد. از مجموع ۸۱۲ مقاله گردآوری شده، ۵۴ مقاله شامل مقاله‌های پژوهشی، مروری و فراتحلیل در حوزه میزان شیوع مزاحمت سایبری و عوامل مؤثر بر آن در سنین مختلف، انتخاب شد و به صورت کیفی و مبتنی بر استنتاج محقق از منابع و متون، تجزیه و تحلیل شد. یافته‌ها نشان داد، عوامل حفاظت‌کننده و خطر ساز فردی-شخصیتی، اجتماعی، تحصیلی و خانوادگی زیادی وجود دارند که با مزاحمت سایبری در طیف گسترده‌ای از سنین مرتبطاند؛ ولی پژوهش‌ها برای سال‌های ابتدایی و بزرگسالی محدود بودند. همچنین به عوامل حفاظت‌کننده کمتر از عوامل خطر ساز توجه شده است. با توجه به وسعت و تنوع مزاحمت‌های سایبری در سنین مختلف، سیاست‌ها و برنامه‌ها باید با تفاوت‌های تحولی در ماهیت و شیوع مزاحمت سایبری و همچنین، عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده که به گروه‌های سنی خاص مربوطاند، همخوانی داشته باشد.

ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۸) پژوهشی با عنوان «پیش‌بینی قلدری سایبری بر اساس ویژگی‌های شخصی، هوش هیجانی و هوش معنوی» در نوجوانان در نمونه‌ای ۲۰۰ نفری انجام دادند که به شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای تصادفی از دانش‌آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر تهران انتخاب شد. پرسشنامه تجربه قلدری-قربانی سایبری و سیاهه پنج‌عاملی شخصیت با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون تحلیل شد. این یافته‌ها نشان داد که بین ویژگی‌های شخصی و هوش معنوی با قلدری سایبری رابطه معناداری وجود دارد. همچنین نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره نشان داد که واریانس قلدری سایبری به وسیله ویژگی‌های شخصی، هوش هیجانی و هوش معنوی تبیین می‌شود.

۲.۲. چارچوب نظری تحقیق

قلدری سایبری عملی غیرتهاجمی است که با هدف توهین و آسیب رساندن به دیگران انجام می‌شود و به‌طور مکرر توسط افراد یا گروه‌ها از طریق اینترنت یا رسانه‌های اجتماعی دیجیتال انجام می‌شود (هاندونو و همکاران، ۲۰۱۹، کووالسکی و همکاران، ۲۰۱۹)؛ به عبارت دیگر، قلدری سایبری را می‌توان به‌عنوان هر نوع تعرض عمدی و مکرر پرخاشگری تعریف کرد که به‌صورت آنلاین توسط یک فرد یا گروه انجام می‌شود و به قربانیانی صدمه می‌زنند و نمی‌توانند به‌راحتی از خود دفاع کنند (وانگ-لو، بولک و گابل، ۲۰۱۱)؛ از این‌رو توجه به آن به‌ویژه برای اقشار آسیب‌پذیر به‌خصوص دختران جوان جامعه از حیث عاطفی مسئله‌ای جدی تلقی می‌شود. علاوه بر این، کالمسترا و همکاران (۲۰۲۰) تصریح می‌کنند، به‌دلیل ویژگی‌های سنی خاص دانش‌آموزان در دوره دبیرستان، احتمال انجام رفتارهای قلدرانه در بین آن‌ها بیشتر است. درواقع، قلدری سایبری هر رفتاری است که از طریق رسانه‌های الکترونیکی یا دیجیتالی توسط افراد یا گروه‌هایی انجام می‌شود و به‌طور مکرر پیام‌های خصمانه یا تهاجمی را برای ایجاد آسیب یا ناراحتی به دیگران منتقل می‌کنند (توکوناگا، ۲۰۱۰، ص. ۲۷۸). برخی از محققان بر شباهت قلدری سایبری به اشکال قلدری سنتی تأکید می‌کنند (اولوهوس، ۲۰۱۲). برخی دیگر، لزوم درک متفاوتی را از آن برجسته می‌کنند و کفایت معیارهای کلاسیک خشونت همسالان را به‌دلیل تفاوت بستر و اشکال قلدری سایبری زیر سؤال می‌برند (پالادینو و همکاران، ۲۰۱۷). داده‌ها نشان می‌دهد، عکس‌العمل‌های قلدری سایبری پیچیده‌تر از قلدری سنتی است که دلیل اصلی آن ویژگی‌های ارتباطات رایانه‌ای است (فتش، ۲۰۱۶). به‌علاوه قلدری اینترنتی را می‌توان به‌عنوان یک پدیده بین فردی در نظر گرفت که از رسانه اینترنت استفاده می‌کند و شامل

1. Wong-Lo, Bullock & Gable
2. Tokunaga
3. Olweus
4. Palladino
5. Pfetsch

فرایندهای اصلی پرخاشگری سایبری و بزه‌دیدگی اینترنتی همچون استفاده از سخنان نفرت در اینترنت است (هیمن و اولنیک-شمش^۱، ۲۰۱۶). این امر می‌تواند به پدیده جامعه‌شناسی سایبریت مرتبط شود (لی و شین، ۲۰۱۷) ولی بیش از هر چیز عناصر روانی همچون همدلی می‌تواند آن را تحت‌تأثیر قرار دهد (کاساس، دلری و ارتگا-روئیز^۲، ۲۰۱۳).

از سوی دیگر همدلی پدیده‌ای چندبعدی است که از یک طرف شامل توانایی مشاهده، احساس و پاسخ خودکار به افراد دیگر و از سوی دیگر شامل درک حالات احساسی آن‌ها می‌شود (بتسون، ۱۹۹۱؛ هافمن^۳، ۲۰۰۰). از نظر محققان همدلی اغلب با رفتارهای اجتماعی به‌عنوان شرط اساسی اشتراک و درک حالات عاطفی و روانی دیگران همراه بوده است (آیزنبرگ و میلر، ۱۹۸۷). اهمیت اجتماعی و فواید جنبه‌های همدلی در ارتباط با اخلاق، نوع‌دوستی، انصاف، رفتار اجتماعی و کمک به افراد و همکاری است (آیزنبرگ و موریس، ۲۰۰۱؛ هافمن، ۲۰۰۸). همدلی به‌عنوان یکی از سازوکارهای رفتار اجتماعی یا نوع‌دوستی (سزوستر^۴، ۲۰۱۶) نشان داده شده است.

تحقیقاتی که رابطه بین شاخص همدلی و اقدامات نگران‌کننده و رفتار نوع‌دوستانه را بررسی کرده‌اند، نشان داده‌اند که همدلی و نگرانی به‌طور مداوم عوامل مختلفی را بار می‌آورد (جوردن، امیر و بلوم^۵، ۲۰۱۶). نقش تنظیمی همدلی در واکنش‌های بینندگان به قلدری سایبری در نتایج مطالعات مختلف نشان داده شده است (بارلینسکا^۶، ۲۰۱۵). پیوسته نتایج نشان داده است که همدلی دفاع از قربانیان قلدری سنتی (نیکرسون و همکاران، ۲۰۰۸) و قلدری سایبری را پیش‌بینی می‌کند (ماکولا و بولتون، ۲۰۱۷). داده‌ها بر قلدری سایبری و همدلی به‌عنوان یکی از عوامل محافظت‌کننده احتمالی در برابر رفتار منفی آنلاین (به‌عنوان

1. Heiman & Olenik-Shemesh
2. Casas, Del Rey & Ortega-Ruiz
3. Hoffman
4. Szuster
5. Jordan, Amir & Bloom
6. Barlińska

فعال سایبری یا منفعل سایبری) و همچنین به عنوان یکی از مواردی که احتمال آن را افزایش می‌دهد، تمرکز یافته است (دیسمت^۱، ۲۰۱۶).

یافته‌های تجربی موجود نشان می‌دهد که همدلی پیش‌بینی‌کننده قلدری اینترنتی است (کاساس و همکاران، ۲۰۱۳؛ استیفگن و همکاران، ۲۰۱۱). در واقع، همدلی بر احتمال تماشاگران آنلاین در قلدری اینترنتی تأثیر می‌گذارد (بارینسکا، زوستر و وینویسکی^۲، ۲۰۱۳) شواهد دیگری نیز نشان می‌دهند که هم بازیگران و هم قربانیان قلدری اینترنتی در مقایسه با نوجوانانی که در قلدری اینترنتی دخالت ندارند، میزان همدلی را نشان می‌دهند (شولتز، ۲۰۰۹).

علت این تأثیرگذاری این است که یکی از مهم‌ترین کارکردهای همدلی رفتارهای حمایتی از جامعه و گروه‌های اجتماعی است (جولیف و فارینگتون^۳، ۲۰۰۶). از سوی دیگر، ریشه بیشتر این نوع قلدری‌ها تفاوت‌های فرهنگی و قومی است (توکوناگا^۴، ۲۰۱۰). از سوی دیگر، همدلی به یک مقیاس در بین همه افراد جامعه یکسان نیست. پژوهش‌های زیادی نشان داده‌اند که نوجوانان دختر در مقایسه با نوجوانان پسر (دآمبرسیو و همکاران، ۲۰۰۹) و به‌طور کلی زنان در مقایسه با مردان (آلبیرو و همکاران، ۲۰۰۹؛ بارون و ویل رایت^۵، ۲۰۰۴) در مقیاس همدلی نمره بیشتری را دریافت می‌کنند.

از متغیرهای شخصی، ویژگی‌های شخصیتی نیز در ارتباط با قلدری سایبری تحلیل شده است. مطالعات نشان داده‌اند که قربانیان در صفات توافق‌پذیری (به‌عنوان مثال، حساسیت به دیگران)، گشودگی به تجربه (به‌عنوان مثال، علایق مختلف فرهنگی، خلاقیت و تخیل) و بی‌ثباتی عاطفی نمرات بیشتری را کسب کرده‌اند و از طرف دیگر در روان‌رنجوری (به‌عنوان مثال، احساس اضطراب، ترس، نگرانی، اعتمادبه‌نفس پایین و افسردگی) و

1. DeSmet, Bastiaensens, Van Cleemput & Poels

2. Barlińska, Szuster, Winiewski

3. Jolliffe & Farrington

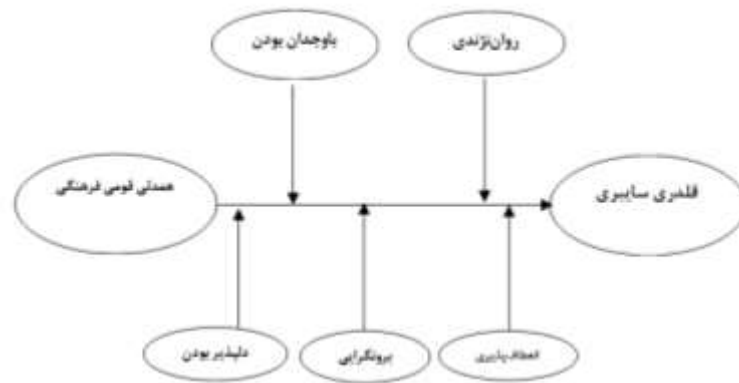
4. Tokunaga

5. Baron & Wheelwright

برون‌گرایی (جامعه‌پذیری، اشتیاق، ابراز وجود و اعتماد به نفس) نمرات کمتری را به دست آورده‌اند (رودریگز و همکاران، ۲۰۱۹). همچنین قلدرها با سطح پایین‌تری از موافقت و وظیفه‌شناسی (به‌عنوان مثال، نظم، دقت و انجام تعهدات) و سطح بالاتری از روان‌رنجوری مشخص شده‌اند؛ بنابراین ویژگی‌های شخصیتی به‌عنوان عوامل توضیحی برای رفتارهای قربانی و پرخاشگری مزاحمت‌های اینترنتی نقش عمده‌ای دارند. سلیک و همکاران (۲۰۱۲) در تحقیقی بر ۲۳۰ جوان ترک که از پرسشنامه شخصیت ده‌ماده‌ای استفاده کردند، دریافتند که بزرگ‌ترین پیش‌بینی‌کننده مزاحمت اینترنتی مشاهده بی‌ثباتی عاطفی در قربانیان است. در صفت بازبودن به تجربه، فستی و کاندات (۲۰۱۳) با استفاده از نمونه‌ای از ۴۰۸ دانش‌آموز دبیرستانی آلمانی و نسخه کوچک پرسشنامه پنج‌عاملی، نشان دادند که آزادبودن تجربه پیش‌بینی کردن قربانی قلدری سایبری است. به‌تازگی، رودریگز و همکاران (۲۰۱۹) با استفاده از پرسشنامه پنج‌عاملی برای کودکان در نمونه‌ای از ۷۶۵ دانش‌آموز دبیرستانی اسپانیایی، احتمال قربانی شدن قلدری سایبری را پیدا کردند. با افزایش سطح برون‌گرایی، روان‌رنجوری، گشودگی به تجربه و قابل قبول بودن قلدری افزایش یافت؛ درحالی‌که ویژگی شخصیتی وظیفه‌شناسی عاملی محافظ در برابر آزار و اذیت بود.

۳.۲. مدل تحقیق

با توجه به پیشینه پژوهش و چارچوب نظری می‌توان مدل شکل ۱ را به‌عنوان نمایه روابط بین متغیرها ترسیم کرد.

شکل ۱. مدل پژوهش: نقش تعدیلگری ویژگی‌های شخصیتی در رابطه همدلی قومی-فرهنگی و قلدری

سایبری

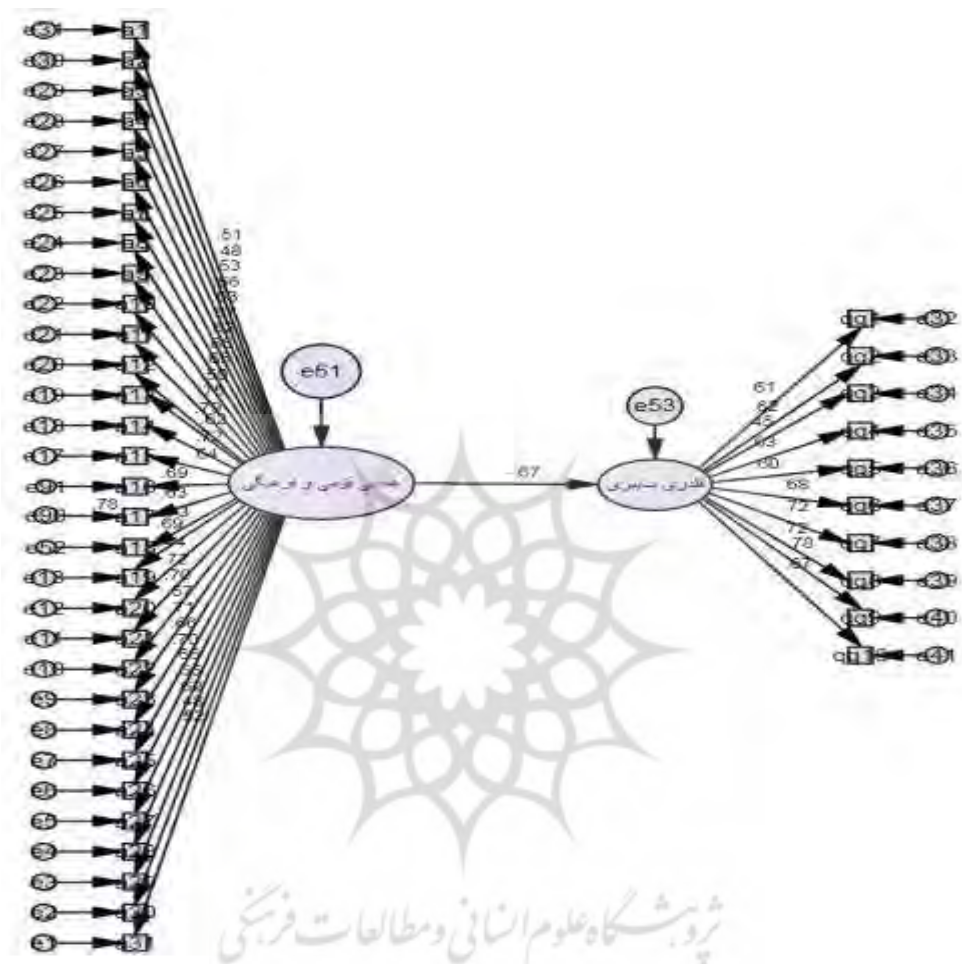
۳. روش تحقیق

روش پژوهش حاضر همبستگی است و جامعه آماری آن همه دانش‌آموزان دختر مقاطع متوسطه دوم شهر اصفهان به تعداد ۳۲۰۰۰ نفر بودند که به دلیل نامشخص بودن صفت مدنظر در جامعه و همچنین استفاده از فضای سایبری، از این میان ۳۸۰ نفر (واریانس ۰,۲۴۸) به عنوان نمونه از طریق فرمول نمونه‌گیری کوکران برای جامعه نامعلوم برآورد شدند و از طریق نمونه‌گیری دردسترس انتخاب شدند. این افراد کسانی بودند که حداقل یک‌بار رفتارهای قلدری را فضای مجازی انجام داده‌اند. متغیر همدلی قومی-فرهنگی با ۳۱ گویه (A1 تا A31) و متغیر قلدری سایبری با ۱۰ گویه (Q1 تا Q10) سنجش شدند. این صفت بر مبنای خودگزارش‌دهی افراد اندازه‌گیری شد. برای سنجش صفات شخصیتی از پرسشنامه فرم کوتاه سنجش صفات پنج‌گانه شخصیتی (NEO) مک کری و کاستا (۱۹۸۵) استفاده شد. خرده‌مقیاس روان‌نژندی با سوالات (۱-۱۶-۱۶-۴۶-۳۱-۶-۲۱-۳۶-۵۱-۱۱-۵۶-۴۱-۲۶) برونگرایی (۱۲-۲۷-۴۲-۵۷-۷-۲۲-۳۷-۵۲-۲-۱۷-۳۲-۴۷) انعطاف‌پذیری (۲۸-۴۳-۵۸-۱۳-۳۸-۸-۵۳-۲۳-۴۸-۳۳-۱۸-۳) دلبذیر بودن (۳-۱۸-۳۳-۴۸-۲۳-۵۳-۸-۳۸-۱۳-۴۴-۵۹-۹-۲۴-۳۹-۵۴-۴۹-۳۴-۱۹-۴) و باوجدان بودن (۱۴-۲۹-۳۰-۴۵-۶۰-۳۰-۱۵-۵۵-۴۰-۲۵-۱۰-۳۵-۵۰-۵-۲۰) مورد سنجش

قرار گرفت. روایی صوری و محتوایی آن تایید و پایایی از طریق آلفای کرونباخ بالاتر از ۰/۷ برآورد گردید. تجزیه تحلیل با استفاده از مدل معادلات ساختاری از طریق نرم افزار AMOS انجام شد. سوال پژوهش این بود که همدلی قومی - فرهنگی بر قلدری سایبری با نقش تعدیل گر ویژگی های شخصیتی در بین دختران متوسطه دوم شهر اصفهان تا چه اندازه تأثیر دارد؟

۴. یافته های تحقیق

به منظور بررسی سؤال پژوهش مبنی بر اینکه تا چه اندازه همدلی قومی - فرهنگی بر قلدری سایبری با نقش تعدیل گر ویژگی های شخصیتی در بین دختران متوسطه دوم شهر اصفهان تأثیر دارد؟ ابتدا اندازه تأثیر همدلی قومی - فرهنگی بر قلدری سایبری سنجش و سپس نقش تعدیل گر ویژگی های شخصیتی در معادله وارد شده است.

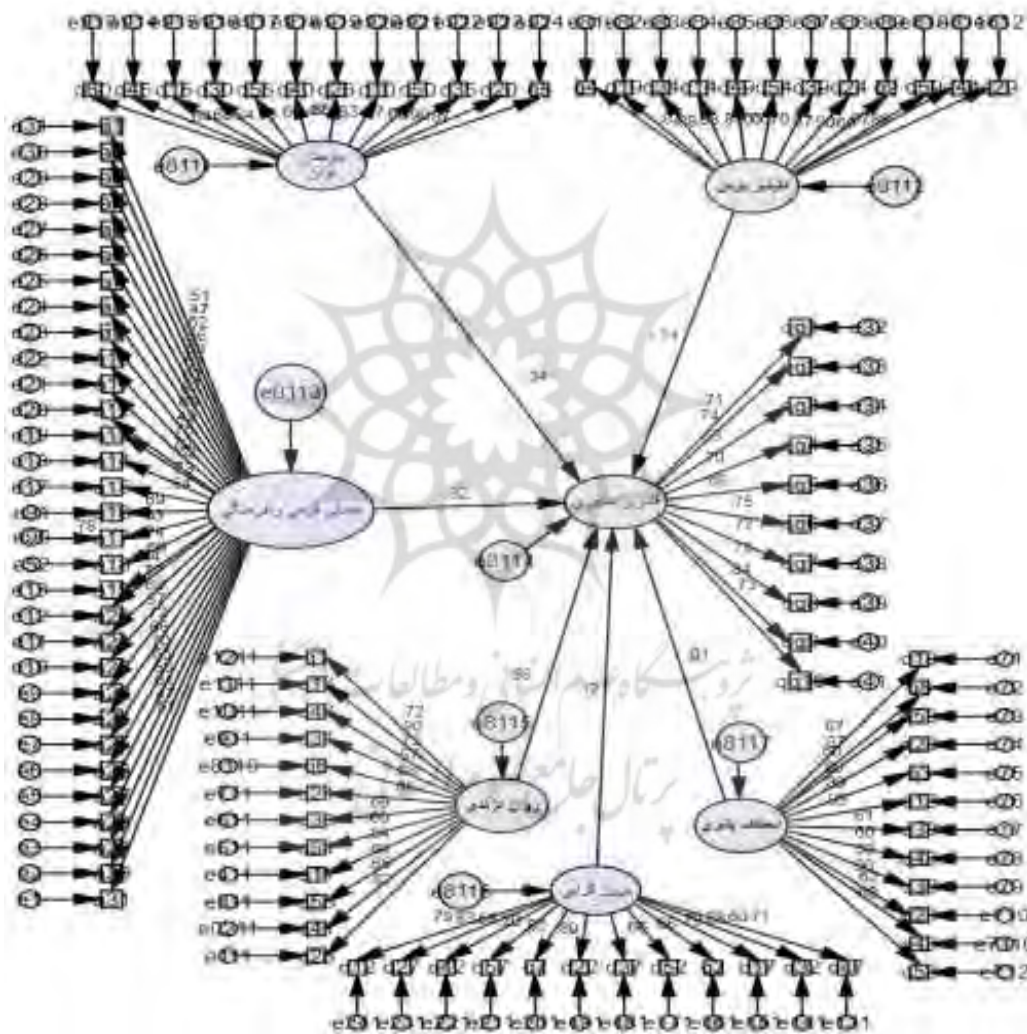

شکل ۲. مدل استاندارد رابطه بین متغیرها

محاسبه شاخص‌های مناسب مدل اندازه‌گیری همدلی قومی فرهنگی بر قلدری سایبری نشان می‌دهد که مدل به دست آمده از برازش خوبی برخوردار است و لذا می‌توان از این مدل برای اندازه‌گیری همدلی قومی فرهنگی بر قلدری سایبری استفاده نمود. همان‌گونه که ضرایب تأثیر مدل نشان می‌دهد همدلی قومی فرهنگی (۰/۶۷) بر قلدری سایبری تأثیر منفی دارد.

جدول ۱. شاخص های برازش مدل

شاخص	درجه آزادی	کای اسکور	شاخص برازش تطبیقی	شاخص برازش تطبیقی مقصد	ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد
مقدار	۸۶۱	۳۱۴۱۰۶	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۰۹۲

شکل ۳. مدل استاندارد رابطه بین متغیرها

جدول ۲. شاخص های برازش مدل

شاخص	درجه آزادی	کای اسکوئر	شاخص برازش تطبیقی	شاخص برازش تطبیقی مقتصد	ریشه دوم میانگین مربعات خطای برآورد
مقدار	۵۱۵۱	۵۳۰۴۲۳	۰/۹۰	۰/۹۰	۰/۰۹۲

محاسبه شاخص های مناسبیت مدل اندازه گیری همدلی قومی فرهنگی بر قلدری سایبری نشان می دهد که مدل به دست آمده از برازش خوبی برخوردار است و لذا می توان این مدل را برای اندازه گیری همدلی قومی فرهنگی بر قلدری سایبری استفاده نمود. همان گونه ضرایب تأثیر مدل نشان می دهد همدلی قومی فرهنگی (۰/۳۲-) بر قلدری سایبری با نقش تعدیل گری ویژگی های شخصیتی تأثیر منفی دارد.

۵. نتیجه گیری

قلدری سایبری رفتار تهاجمی نسبتاً جدیدی است که در آن جوانان به طور مکرر و عمدی با استفاده از وسایل الکترونیکی به همسالان خود آسیب وارد می کنند. این پدیده پیامدهای بسیار مخربی دارد و انجام مطالعات درباره این موضوع در حال افزایش است. توسعه کلان شهری و پدیده مهاجرت فزاینده از یک سو و افزایش سطح دسترسی و تمایل به استفاده از فضاهای سایبری و به تبع آن کم رنگ شدن مرزها و فشردگی زمان و مکان برای نوجوانان با توجه به ویژگی های خاص سنی از سوی دیگر، عامل تعیین کننده ای در انجام رفتارهای قلدری است. توسعه سطح روابط میان فرهنگی و قومی در محیط های سایبری مفهوم همدلی را به عنوان متغیری تأثیرگذار پررنگ می کند. مسئله اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر همدلی قومی و فرهنگی بر قلدری سایبری و اثر تعدیلگری خصایص شخصیتی در بین دختران بود. این مسئله از چند منظر قابل تأمل به نظر می رسد: نخست اینکه نمی توان انتظار داشت که دختران صرفاً آزار ببینند. شواهدی در

این زمینه وجود دارد که دختران عمدتاً قربانی قلدری سایبری در مدارس هستند (لی^۱، ۲۰۰۶)، اما برخلاف باور غالب، سورنتینوئت ال. (۲۰۱۹) تفاوت‌های جنسی را در قلدری سایبری در هشت کشور اروپایی بررسی کرد و دریافت که پسران بیش از دختران در همه کشورها قربانی قلدری سایبری قرار گرفته‌اند؛ این امر نشان می‌دهد که تفاوت‌های فرهنگی می‌تواند بر تفاوت‌های جنسی تأثیر بگذارد. از سوی دیگر در ایران به واسطه ویژگی‌های فرهنگی فاصله قدرت زیاد و همچنین مردانگی غالب، انتظار این رفتارها در بین نوجوانان و جوانان بیشتر به نظر می‌رسد. شواهدی نیز در این زمینه مسئله پژوهش را تصدیق کرده‌اند؛ نتایج پژوهش شهودی و همکاران (۲۰۱۹) که قلدری سایبری را بین نوجوانان کانادایی، چینی و ایرانی بررسی کردند، نشان داد جوانان ایرانی در مقایسه با مشارکت‌کنندگان دو کشور دیگر امتیاز منفی بیشتری را نشان می‌دهند و در واقع از حیث سایبری قلدرتر هستند. از سوی دیگر در ایران به واسطه وجود عامل قومیت‌ها و فرهنگ‌های مختلف زیر لوای فرهنگ ملی و تمایل افراد به همدلی در فضای مجازی می‌توان از این عامل به‌عنوان یک مؤلفه کنترل‌کننده و کاهنده رفتار انحرافی قلدری انتظار داشت.

همان‌طور که انتظار می‌رفت، نتایج این پژوهش نشان داد که قلدری سایبری توسط عامل همدلی کاسته می‌شود، اما ویژگی‌های شخصیتی به‌ویژه عامل روان‌نژندی که صفاتی چون احساس اضطراب و نگرانی، احساس کمتر بودن از دیگران (تفاوت در قدرت)، احساس انزوا و... را دارند، تاحدی نقشی تقویت‌کننده در قلدری داشتند که همدلی را به‌شکل فزاینده‌ای تعدیل می‌کرد. در این میان صفاتی چون وجدان‌گرایی نقش کاهنده و در برخی موارد برون‌گرایی اثر افزایشی داشت، در حالی که سایر ویژگی‌ها تأثیر چندانی نداشتند. درباره صفات شخصیتی و قلدری مطالعات نشان داده‌اند که ویژگی‌های شخصیتی در رابطه با قلدری تأثیرگذارند؛ به‌ویژه صفات شخصیتی همچون خودشیفتگی و روان‌پریشی که پژوهش ونگل و همکاران (۲۰۱۷) نشان داد، سادیسیم می‌تواند با ایجاد روابط خود با زورگویی و

آزار و اذیت اینترنتی، پیش‌بینی‌کننده رفتارهای ضداجتماعی باشد. شواهد دیگری نشان داده‌اند که ویژگی برون‌گرایی نقشی تقویت‌کننده به‌ویژه برای قربانی شدن در فضای قلدری سایبری دارد (اسکورتل و همکاران، ۲۰۲۰).

نتایج این پژوهش با پژوهش‌های انگ و گو (۲۰۱۰)، استیفگن و همکاران (۲۰۱۱)، شولتز و شیتهاور (۲۰۱۳)، بارلینسکا و همکاران (۲۰۱۳، ۲۰۱۵)، انگ و سه (۲۰۱۷)، فتش (۲۰۱۷)، ماچاکوا و فتش^۱ (۲۰۱۶)، بالاکریشنن و فرناندز (۲۰۱۸)، رودریگز و همکاران (۲۰۱۸)، کالمسترا و همکاران (۲۰۲۰)، فریرا^۲ و همکاران (۲۰۲۱) و ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۸) همسوست. استیفگن و همکاران (۲۰۱۱) تصریح کردند که قلدران سایبری پاسخ همدلی کمتری در مقایسه با دیگران نشان می‌دهند. بارلینسکا و همکاران (۲۰۱۳، ۲۰۱۵) نشان دادند، اثر همدلی (عاطفی و شناختی) بر رفتار قلدری سایبری منفی است. بریور و کرسلیک (۲۰۱۵) ذکر کردند، با کاهش همدلی، احتمال قلدری اینترنتی افزایش می‌یابد. ماچاکوا و فتش (۲۰۱۶) نشان دادند، همدلی حمایت از قلدری سایبری را پیش‌بینی می‌کند. از سوی دیگر، پژوهش فتش (۲۰۱۷) نشان داد که در همدلی عاطفی کم، دختران و پسرانی که همدلی شناختی کم دارند، در قلدری سایبری نیز از امتیازات بیشتر در مقایسه با افرادی برخوردارند که همدلی شناختی زیادی دارند.

در بعد فرهنگی، پژوهش رودریگز و همکاران (۲۰۱۸) نشان داد که براساس گروه قومی-فرهنگی هیچ تفاوتی بین سطح پرخاشگری سایبری یافت نشد. در پرخاشگری سایبری همچنین همدلی در همه گروه‌های قومی-فرهنگی پیش‌بینی شد. در میان دانشجویان کلمبیایی، رومانیایی و اسپانیایی، بزه‌دیدگی سایبری نیز توسط همدلی پیش‌بینی شد. کالمسترا و همکاران (۲۰۲۰) نشان دادند که نوجوانان در دوره دبیرستان بیشتر درگیر قلدری سایبری بودند. تفاوت درخور توجهی در جنسیت و نقش درگیری در هر دو کشور مشاهده شد. در

1. Machackova & Pfetsch
2. Ferreira

اکوادور، هیچ تفاوتی بین گروه‌های مختلف قومی-فرهنگی از نظر نقش دخالت در قلدری سایبری مشاهده نشد؛ با این حال، در اسپانیا این اختلافات وجود داشت. فریرا و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با بررسی همدلی در قلدری سایبری در یک طرح نیمه‌آزمایشی از ۲۲۱ دانش‌آموز کلاس هفتم و هشتم نشان دادند، تجربه یک بازی جدی چندنفره می‌تواند همدلی شناختی را در بین نوجوانان در مقابل قلدری اینترنتی، نگرانی همدلانه نسبت به این موقعیت‌ها و همدلی عاطفی نسبت به افراد درگیر در طول بازی را تقویت کند.

همان‌طور که زیچ و همکاران (۲۰۱۹) تصریح می‌کنند، به‌طور کلی همدلی کم به درگیری زیاد در رفتارهای مختلف ضداجتماعی از جمله قلدری، قلدری سایبری اینترنتی، تخریب، سرقت، خشونت، مصرف مواد و جرائم مربوط به وضعیت مربوط است. ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند، بین ویژگی‌های شخصیتی با قلدری سایبری رابطه معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون چندمتغیره پژوهش آن‌ها نشان داد که واریانس قلدری سایبری به وسیله ویژگی‌های شخصیتی تبیین می‌شود.

به‌طور کلی، همدلی قومی و فرهنگی نقش اساسی در کاهش رفتارهای انحرافی دارد؛ چراکه مؤلفه‌های همدلی قومی و فرهنگی افزایش انسجام اجتماعی را به نفع ارزش‌های قومی و فرهنگی خواهد داشت. فردی که قصد دارد برای توهین یا زورگویی به دیگران در فضای مجازی اقدام کند، چنانچه نشانه‌ای مبنی بر وجود اشتراک‌های فرهنگی نظیر واژه‌ها، پوشش و اصلاحات خاص فرهنگی را مشاهده کند، تا حد زیادی این رفتار را کاهش خواهد داد و تلاش می‌کند از رهگذر مؤلفه‌های انسجام‌بخش توافق درونی را حاصل کند. در مقام مشاهده‌کننده نیز وضعیت به همین صورت است؛ یعنی چنانچه فرد در موضع قربانی قرار گیرد، تلاش می‌کند تا از طریق همدلی با قربانیان هم‌قوم خود و جذب همدلی دیگران آسیب‌های پرخاش سایبری را کاهش دهد. در همین راستا، نتایج پژوهش مارتینز و همکاران (۲۰۲۰) نیز تأیید می‌کند که قلدران سایبری در مقایسه با نوجوانان غیردرگیر، همدلی عاطفی بیشتری از خود با گروه همسان نشان دادند. هرچند ویژگی‌های همدلانه می‌تواند

کاهش دهنده صفت قلدری باشد، نقش ویژگی‌های شخصیتی را به‌عنوان عاملی که جنبه وراثتی قوی دارد، نمی‌توان نادیده گرفت؛ از این رو عناصر تحریک‌کننده صفات ضدهمدلانه به‌ویژه مسائلی که به شکاف میان‌قومی منجر می‌شود، مثل جوک‌های قومیتی توجه جدی و آثار مخرب آن را در فضای آموزشی باید تبیین کرد.

با توجه به نتایج پژوهش درباره نقش تعدیلگر عناصر شخصیتی، پیشنهاد می‌شود درباره مسائلی همچون اضطراب، انزوا، جنبه‌های خیال‌پردازی و مسائلی که به تقویت ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان منجر می‌شود، دوره‌های آموزشی برگزار شود. همچنین به معلمان در مقاطع متوسطه دوم پیشنهاد می‌شود، با توجه به تأثیر ارتباط معلم- دانش‌آموز که می‌تواند به‌عنوان عنصری مهم در جریان قلدری اثرگذار باشد، به تقویت این ارتباط از طریق آشنایی با جنبه‌های مثبت اقوام و ارزش‌های آن‌ها بپردازند. کاهش تعصبات قومی و قبیله‌ای از طریق افزایش سواد فرهنگی و دانش عمومی می‌تواند نقشی تعیین‌کننده در بین افراد داشته باشد؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود معلمان هنگام آموزش به‌ویژه آموزش‌های عمومی و همچنین در مناسبت‌های مختلف به جنبه‌های میراث‌گونه و ارزشمند اقوام ایرانی تأکید کنند.

توسعه سواد فرهنگی از طریق آموزش میان‌فرهنگی و توسعه شایستگی‌های فرهنگی به‌ویژه هوش فرهنگی و آگاهی‌های میان‌فرهنگی در تقویت همدلی قومی و فرهنگی نقش دارد؛ بنابراین توجه به برنامه‌های درسی جهانی-محلی و رویکردهای فرهنگی به برنامه‌های درسی در مدارس با رویکرد تقویت شایستگی‌های فرهنگی و پذیرش تنوع فرهنگی می‌تواند بر کنترل قلدری از طریق رفتار همدلانه تأثیرگذار باشد. علاوه بر این، گردشگری فرهنگی راهبردی مناسب برای ایجاد همدلی در گروه‌های قومی کشور است؛ از این رو پیشنهاد می‌شود در اردوها و دوره‌های آموزشی و فرهنگی برای این سنین از پیامدهای مثبت گردشگری فرهنگی در زمینه شناخت و ارتباط با خوشه‌های فرهنگی همسالان و تالارهای گفتگو استفاده شود. علاوه بر این، توسعه مهارت‌های اجتماعی و مهارت‌های همدلی به‌ویژه در ارتباط با اقوام و اقلیت‌های فرهنگی می‌تواند به تقویت همدلی فرهنگی کمک کند.

ضریب دسترسی نوجوانان به بسترهای سایبری به‌ویژه در دوران همه‌گیری کرونا افزایش یافت و از سوی دیگر چالش‌های ارتباط حضوری و به‌تبع آن مؤلفه همدلی با وجود افزایش تنوع فرهنگی تحت‌تأثیر قرار گرفت؛ بنابراین احتمال افزایش رفتارهای پرخاشگرانه در فضای سایبری وجود دارد. این پژوهش می‌تواند زمینه توسعه مطالعات در حوزه فرهنگی و رفتارهای پرخاشگرانه را توسعه دهد.

کتابنامه

۱. رحمتی، ص.، و سیفی، ر. (۱۴۰۰). شیوع‌شناسی و بررسی عوامل خطر ساز و حفاظت‌کننده مزاحمت سایبری با رویکرد تحولی: یک مطالعه مروری روایتی. *رویش روان‌شناسی*، ۱۰(۱۱)، ۲۵-۳۸.
۲. سیدزاده ثانی، س. م.، و فرهادی الاشتی، ز. (۱۳۹۸). جبران خسارت تخریب میراث فرهنگی در دیوان کیفری بین‌المللی با نگاهی به پرونده المهدی. *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۴۹(۱)، ۱۱۱-۱۳۲.
3. Barlińska, J., Szuster, A., & Winiewski, M. (2015). The role of short-and long-term cognitive empathy activation in preventing cyberbystander reinforcing cyberbullying behavior. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(4), 241-244.
4. Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., De Smet, A., & De Bourdeaudhuij, I. (2014). Cyberbullying on social network sites. An experimental study into bystanders' behavioural intentions to help the victim or reinforce the bully. *Computers in Human Behavior*, 31, 259-271.
5. Calmaestra, J., Rodríguez-Hidalgo, A. J., Mero-Delgado, O., & Solera, E. (2020). Cyberbullying in Adolescents from Ecuador and Spain: Prevalence and Differences in Gender, School Year and Ethnic-Cultural Background. *Sustainability*, 12(11), 4597.
6. Casas, J. A., Del Rey, R., & Ortega-Ruiz, R. (2013). Bullying and cyberbullying: Convergent and divergent predictor variables. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 580-587.
7. Celik, S., Atak, H., & Erguzen, A. (2012). The effect of personality on cyberbullying among university students in Turkey. *Eurasian Journal of Educational Research*, 49, 129-150.

8. Chiu, Y. C., Pan, Y. C., & Lin, Y. H. (2018). Chinese adaptation of the Ten-Item Internet Gaming Disorder Test and prevalence estimate of Internet gaming disorder among adolescents in Taiwan. *Journal of Behavioral Addictions*, 7(3), 719-726.
9. Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N. G., & Kim, T. E. (2010). Variability in the prevalence of bullying and victimization: A cross-national and methodological analysis. In *Handbook of Bullying in Schools: An International Perspective*, eds S. Jimerson, S. M. Swearer, and D. L. Espelage (London: Routledge), 347-362.
10. Crowley, D., & Heyer, P. (2015). *Communication in history: Technology, culture, society*. Routledge.
11. Davis, W. L. (2020). Is There a Relationship Between the Number of Female Students Who Were Cyberbullied and the Number of Female Students Who Seriously Considered Attempting Suicide? *Lincoln Memorial University Journal of Social Sciences*, 1(1), 2-10.
12. DeSmet, A., Bastiaensens, S., Van Cleemput, K., & Poels, K. (2016). Deciding whether to look after them, to like it, or leave it: a multidimensional analysis of predictors of positive and negative bystander behavior in cyberbullying among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 57, 398-415.
13. Eisenberg, N., & Miller, P. A. (1987). Empathy and prosocial behaviour. *Psychological Bulletin Journal*, 101, 91-119.
14. Handono, S. G., Laeheim, K., & Sittichai, R. (2019). Factors related with cyberbullying among the youth of Jakarta, Indonesia. *Children and Youth Services Review*, 99, 235-239.
15. Heiman, T., & Olenik-Shemesh, D. (2016). Computer-based communication and cyberbullying involvement in the sample of Arab teenagers. *Education and Information Technologies*, 21(5), 1183-1196.
16. Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 711-722.
17. Hoffman, L. M. (2008). Empathy and prosocial behavior. In J. M. Lewis, L. Haviland-Jones, & M. Feldman Barrett (Eds.), *Handbook of emotions* (pp. 440-454). New York, NY: The Guilford Press.
18. Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and Moral Development. Implication for Caring and Justice*. Cambridge: Cambridge University Press.
19. Jordan, M., Amir, D., & Bloom, P. (2016). Are empathy and concern psychologically distinct? *Emotion*, 16, 1107-1116.
20. Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4), 1073.

21. Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A. (2019). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 20-32.
22. Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International, 27*(2), 157-170.
23. Longobardi, C., Iotti, N. O., Jungert, T., & Settanni, M. (2018). Student-teacher relationships and bullying: The role of student status. *Journal of Adolescence, 63*, 1-10.
24. Machackova, H., & Pfetsch, J. (2016). Bystanders' responses to offline bullying and cyberbullying: The role of empathy and normative beliefs about aggression. *Scandinavian Journal of Psychology, 57*(2), 169-176.
25. Marin-Lopez, I., Zych, I., Ortega-Ruiz, R., Monks, C. P., & Llorent, V. J. (2020). Empathy online and moral disengagement through technology as longitudinal predictors of cyberbullying victimization and perpetration. *Children and Youth Services Review, 116*, 105-144.
26. Martínez, J., Rodríguez-Hidalgo, A. J., & Zych, I. (2020). Bullying and cyberbullying in adolescents from disadvantaged areas: Validation of questionnaires, prevalence rates, and relationship to self-esteem, empathy and social skills. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(17), 6199.
27. Nusantara, B. A., Sugiharto, D. Y. P. & Mulawarman, M. (2020). The effects of empathy on cyberbullying mediated by moral disengagement on cyberbullying mediated by moral disengagement. *Jurnal Bimbingan Konseling, 9*(2), 116-122.
28. Nusantara, B. A., Sugiharto, D. Y. P., & Mulawarman, M. (2020). The effects of empathy on cyberbullying mediated by moral disengagement on cyberbullying mediated by moral disengagement. *Jurnal Bimbingan Konseling, 9*(2), 116-122.
29. Patton, D. U., Woolley, M. E., & Hong, J. S. (2012). Exposure to violence, student fear, and low academic achievement: African American males in the critical transition to high school. *Children and Youth Services Review, 34*(2), 388-395.
30. Peleg-Oren, N., Cardenas, G. A., Comerford, M., & Galea, S. (2012). An association between bullying behaviors and alcohol use among middle school students. *The Journal of Early Adolescence, 32*(6), 761-775.
31. Pfetsch, J. (2016). Who is who in cyberbullying? Conceptual and empirical perspectives on bystanders in cyberbullying, In M. F. Wright (Ed.), *a social-ecological approach to cyberbullying* (pp. 121-150). Hauppauge, NY: Nova Publishing.
32. Radoll, P. (2012). Cyber-safety and indigenous youth. *Indigenous Law Bulletin, 8*(12), 11-14.

33. Rodríguez-Hidalgo, A. J., Solera, E., & Calmaestra, J. (2018). Psychological predictors of cyberbullying according to ethnic-cultural origin in adolescents: A national study in Spain. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(10), 1506-1522.
34. Safaria, T., & Suyono, H. (2018) the role of parent-child relationship, school climate, happiness, and empathy to predict cyberbullying behavior. *International Journal of Evaluation and Research in Education*. 9(3), 548.
35. Santre, S. (2022). Cyberbullying in adolescents: a literature review. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, doi: 10.1515/ijamh-2021-0133
36. Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., & Melzer, A. (2011). Are cyberbullies less empathic? Adolescents' cyberbullying behavior and empathic responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643-648.
37. Strohmeier, D., & Gradinger, P. (2022). Cyberbullying and cyber victimization as online risks for children and adolescents. *European Psychologist*, 27(2), 141-150.
38. Szuster, A. (2016). Crucial dimensions of human altruism. Affective vs. conceptual factors leading to helping or reinforcing others. *Frontiers in Psychology*, 7, 519-520.
39. Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277-287.
40. Udris, R. (2015). Cyberbullying in Japan: An exploratory study. *International Journal of Cyber Society and Education*, 8(2), 59-80.
41. Wong-Lo, M., Bullock, L. M., & Gable, R. A. (2011). Cyber bullying: Practices to face digital aggression. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 16(3), 317-325.
42. Wong-Lo, M., Bullock, L. M., & Gable, R. A. (2011). Cyber bullying: Practices to face digital aggression. *Emotional and Behavioural Difficulties*, 16(3), 317-325.
43. Wright, M. F., Wachs, S., & Harper, B. D. (2018). The moderation of empathy in the longitudinal association between witnessing cyberbullying, depression, and anxiety. *Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 12(4), 4-6.
44. Zych, I., Baldry, A. C., Farrington, D. P., & Llorent, V. J. (2019). Are children involved in cyberbullying low on empathy? A systematic review and meta-analysis of research on empathy versus different cyberbullying roles. *Aggression and Violent Behavior*, 45, 83-97.